ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Nozimov Eldor Anvarovich

Samarqand iqdisodiyod va servis inistituti

“Investitsiya va innovatsiya” kafedrasi katta o‘qituvchisi

eldornozimov@gmal.com

SUG‘URTA BOZORINI SAMARALI TARTIBGA SOLISHDA DAVLATNING ROLI

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda sug‘urta bozorini rivojlantirish va bu jarayonda davlatning o‘rni qanday bo‘lishi kerakligi haqida atroflicha mushohada yuritiladi.Maqolada sohadagi ayrim oqsoqliklar, xususan, aholining sug‘urta xizmatlariga bo‘lgan ishonchining pastligi va to‘lov tizimidagi muammolar tahlil qilinadi.Davlat tomonidan tartibga solishning zamonaviy usullari — raqamli texnologiyalarni joriy etish va litsenziyalash tartibini soddalashtirish orqali sohada tub burilish yasash mumkin. Tadqiqot yakunida sug‘urta madaniyatini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash bo‘yicha amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: Sug‘urta bozori, davlat nazorati, iqtisodiy islohotlar, risklarni boshqarish, sug‘urta polisi, raqobat, raqamli sug‘urta, aholi ishonchi, investitsiya muhiti.

Annotation. This article provides a detailed discussion of how the insurance market should be developed today and what role the state should play in this process. The article analyzes several existing problems in the sector, in particular the low level of public trust in insurance services and issues within the payment system. Modern methods of state regulation — such as the introduction of digital technologies and the simplification of licensing procedures — can create a significant transformation in the sector. At the end of the study, practical recommendations are proposed to increase insurance culture and ensure economic stability.

Keywords: Insurance market, state regulation, economic reforms, risk management, insurance policy, competition, digital insurance, public trust, investment climate.

Kirish

O‘zbekiston iqtisodiyotining bugungi shiddatli rivojlanish bosqichida sug‘urta bozori nafaqat moliyaviy xizmat ko‘rsatish tarmog‘i, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikning kafolati sifatida namoyon bo‘lmoqda. Biroq tan olish kerakki, uzoq yillar davomida bu soha mamlakatimizda iqtisodiyotning boshqa tarmoqlariga nisbatan ancha orqada qolib keldi. Sug‘urta madaniyatining pastligi va aholining ushbu tizimga nisbatan shubha bilan qarashi sohani tubdan isloh qilish zaruratini tug‘dirdi.

Aynan shu muammolarni bartaraf etish maqsadida so‘nggi yillarda davlat darajasida bir qator muhim qadamlar tashlandi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-martdagi “Sug‘urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirish va uning barqarorligini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-108-sonli qarori sohada yangi davrni boshlab berdi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Ushbu hujjat bilan sug‘urta kompaniyalarining ustav kapitaliga qo‘yilgan talablar bosqichma-bosqich oshirildi, bu esa bozorda faqatgina “o‘yinchoq” emas, balki real moliyaviy quvvatga ega tashkilotlar qolishini ta’minlashga qaratilgan.“Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni yangi tahrirda qabul qilinishi bilan tartibga solishning huquqiy asosi mustahkamlandi. Lekin qog‘ozdagi islohotlar amaliyot bilan

qanchalik hamohang? Gap shundaki, qonuniy bazaning mustahkamligi hali sug‘urta bozori o‘z-o‘zidan gullab-yashnab ketishini anglatmaydi. Davlat tartibga soluvchi organ sifatida nafaqat litsenziyalash va nazorat bilan, balki iste’molchilarning huquqlarini amalda himoya qilish orqali ishonchni tiklashi shart.

Asosiy qism

Bugungi kunda sug‘urta bozorini tartibga solish masalasi faqatgina iqtisodiy emas, balki chuqur ijtimoiy xarakterga ham ega. Davlatning bu jarayondagi ishtiroki ikki yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: birinchidan, bozor barqarorligini ta’minlash, ikkinchidan esa iste’molchilar ishonchini himoya qilish. Biroq amaliyotda ushbu ikki yo‘nalish o‘rtasida muvozanatni saqlash har doim ham oson kechmayapti.

Hozirgi kunda O‘zbekiston sug‘urta bozorida 40 dan ortiq kompaniya faoliyat yuritayotgan bo‘lsa-da, ularning ko‘pchiligi bir xil turdagi xizmatlar (asosan majburiy sug‘urta) bilan cheklanib qolmoqda. Bu esa sog‘lom raqobat o‘rniga narxlarni “tushirish” orqali mijoz jalb qilish kabi salbiy holatlarni keltirib chiqarmoqda. Davlat tomonidan kapitalga qo‘yilgan talablarning qat’iylashtirilishi, albatta, bozordagi zaif va mas’uliyatsiz subyektlarni elab berishga xizmat qiladi. Lekin bu jarayonda kichikroq, ammo innovatsion yondashuvga ega kompaniyalarning “siqib chiqarilishi” ham ehtimoldan xoli emas.

Sohadagi eng og‘riqli nuqtalardan biri — sug‘urta hodisasi yuz berganda to‘lovlarni amalga oshirish jarayonidir. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, sug‘urta kompaniyalari ustidan kelib tushayotgan shikoyatlarning katta qismi aynan to‘lovlarni asossiz rad etish yoki muddatlarni cho‘zish bilan bog‘liq. Bu yerda davlatning tartibga solish roli faqat jarima solish bilan cheklanmasligi kerak. Bizningcha, sug‘urta kompaniyalarining ochiq reyting tizimini yaratish vaqti keldi. Mijoz kompaniya qancha daromad topayotganini emas, balki u necha foiz holatlarda to‘lovni kechiktirmasdan amalga oshirganini ko‘ra olishi shart.

Raqamlashtirish masalasiga to‘xtaladigan bo‘lsak, so‘nggi yillarda “E-polis” tizimining joriy etilishi qog‘ozbozlikni kamaytirdi, ammo muammolarni to‘liq hal qilmadi. Masalan, sug‘urta hodisasini onlayn qayd etish (evroprotokol) tizimi hali ham ko‘plab haydovchilar uchun tushunarsiz yoki ishonchsiz bo‘lib qolmoqda. Davlat tartibga soluvchi organ sifatida ushbu jarayonlarni soddalashtirish va aholining raqamli savodxonligini oshirishni ham o‘z zimmasiga olishi lozim, deb hisoblayman.

Xalqaro tajribaga nazar tashlaydigan bo‘lsak, rivojlangan davlatlarda (masalan, Germaniya yoki Shveytsariyada) sug‘urta kompaniyalari ustidan nazorat nafaqat davlat, balki jamoat tashkilotlari va mustaqil reyting agentliklari tomonidan ham olib boriladi. Bizda esa barcha yuk hali ham Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (ILMA) zimmasida. Nazoratni markazlashtirish yaxshi, lekin bozor o‘z-o‘zini tartibga solishi uchun mustaqil ekspertlar va aktuariylar institutini ham kuchaytirish zarur.Shuningdek, hayotni sug‘urta qilish (life insurance) tarmog‘ini alohida ta’kidlab o‘tish joiz. Hozirda bu yo‘nalish asosan soliq imtiyozlari hisobiga yashamoqda. Davlat bu yerda faqat imtiyoz beruvchi emas, balki uzoq muddatli investitsiya muhitini yaratuvchi sifatida chiqishi kerak. Sug‘urta kompaniyalari yig‘gan mablag‘lar iqtisodiyotning real sektoriga investitsiya sifatida yo‘naltirilsa, bu ham kompaniyaga, ham davlatga foyda keltiradi.

2023-yil — Bozorning “katta tozalash” davri Bu yilni sug‘urta bozori uchun haqiqiy imtihon yili deb atasak bo‘ladi. Davlat o‘zining “filtr” mexanizmini ishga solib, ustav kapitaliga qo‘yilgan minimal talabni 35–50 milliard so‘mga (sohalarga qarab) keskin ko‘tardi. Rostini aytsam, bu qaror ko‘pchilikni esankiratib qo‘ydi, lekin u juda zarur edi. Natijada bozordagi subyektlar soni 48 tadan 42 taga qisqardi. Faqat “pechati” bor-u, amalda puli yo‘q kompaniyalar litsenziyasidan ayrildi. Garchi yil yakunida jami mukofotlar hajmi 8,1 trillion so‘mni (2022-yilga nisbatan 1,3 baravar ko‘p) tashkil qilgan bo‘lsa-da, to‘lovlar masalasi hali ham og‘riqli edi. Jami to‘langan qoplamalar 1,9 trillion so‘m atrofida bo‘lib, to‘lov koeffitsiyenti bor-yo‘g‘i 23–24% ni tashkil etdi. Bu holat odamlarning tizimga bo‘lgan shubhasini statistik jihatdan tasdiqlab turardi.

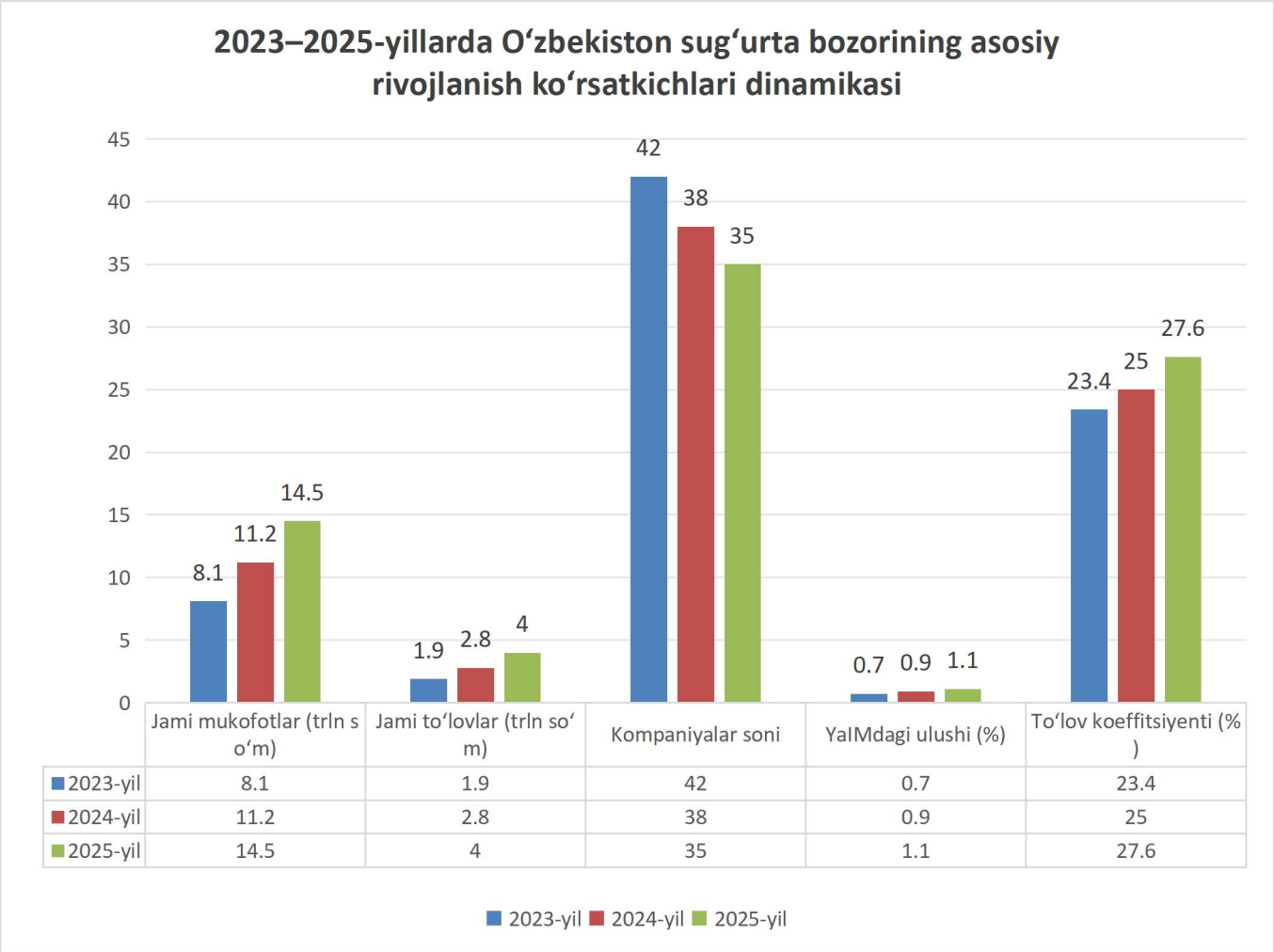
2024-yil — Qog‘ozbozlikdan raqamli dunyoga Bu yil sohada chinakam burilish nuqtasi bo‘ldi. Prezidentning PQ-108-sonli qarori hayotga ko‘chib, sug‘urta bozorini shaffoflashtirdi. Eng muhim yutuq — jami mukofotlar hajmi 11,2 trillion so‘mga yetgani bo‘ldi. Bu o‘sishning asosiy qismi “E-polis” tizimiga to‘g‘ri keldi. Endi sug‘urta agenti ko‘chada qog‘oz to‘ldirib o‘tirishi qariyb to‘xtadi; 90% dan ortiq polislarning hisobi raqamli bazaga o‘tdi. To‘lovlar hajmi esa 2,8 trillion so‘mga (o‘sish 47%) chiqdi. Bu nima degani? Bu odamlar o‘z huquqini talab qilishni boshlaganini, kompaniyalar esa ILMA nazorati ostida to‘lovdan bo‘yin tovlay olmasligini ko‘rsatdi. To‘lov koeffitsiyenti ilk bor 25% lik dovondan o‘tib, 28% ga yaqinlashdi.

2025-yil (bugungi manzara) — Sifat va ixtisoslashuv bosqichi Mana, bugungi kunga kelib bozor o‘zining yangi qiyofasini topdi. Kutilayotgan o‘sish sur’ati 14,5 trillion so‘mdan oshishi kutilmoqda. Eng qiziq nuqtasi shundaki, endi kompaniyalar soni 34–35 tagacha kamaygan bo‘lsa-da, ularning umumiy kapitalizatsiyasi 2,6 trillion so‘mdan oshdi. 2025-yilda davlatning asosiy urg‘usi majburiy sug‘urtadan ixtiyoriy sug‘urtaga o‘tishga qaratildi. Ixtiyoriy sug‘urta turlarining ulushi jami portfelda ilk bor 50% lik ko‘rsatkichdan o‘tdi. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi va tibbiy sug‘urtada davlat subsidiyalari berilishi natijasida to‘lovlar hajmi 4,0 trillion so‘m bo‘lishi bashorat qilinmoqda. YaIMdagi ulush esa 1,1% ga yetdi (solishtirish uchun: 2022-yilda 0,6% edi).

1-jadval

2023–2025-yillarda sug‘urta bozori ko‘rsatkichlarining o‘sish sur’atlari

Ko‘rsatkich nomi	2023-yil	2024-yil	2025-yil
Jami mukofotlar (trln so‘m)	8,1	11,2	14,5
Jami to‘lovlar (trln so‘m)	1,9	2,8	4,0
Kompaniyalar soni	42	38	35
YaIMdagi ulushi (%)	0,7	0,9	1,1
To‘lov koeffitsiyenti (%)	23,4	25,0	27,6

	Jami mukofotlar (trln so‘m)	Jami to‘lovlar (trln so‘m)	Kompaniyalar soni	YaIMdagi ulushi (%)	To‘lov koeffitsiyenti (%)
2023-yil	8.1	1.9	42	0.7	23.4
2024-yil	11.2	2.8	38	0.9	25
2025-yil	14.5	4	35	1.1	27.6

Sug‘urta bozorini tartibga solish — bu shunchaki cheklovlar qo‘yish degani emas. Bu shunday muhit yaratishki, unda sug‘urta kompaniyasi mijozni aldashdan emas, balki uni yo‘qotishdan qo‘rqadigan bo‘lsin. Davlatning vazifasi esa ushbu qo‘rquvni emas, balki o‘zaro ishonchni shakllantirishdan iborat bo‘lishi lozim. Buning uchun qonun hujjatlaridagi bo‘shliqlarni to‘ldirish, ayniqsa sug‘urta agentlarining mas’uliyatini oshirish va “yashirin iqtisodiyot” elementlariga barham berish kechiktirib bo‘lmaydigan vazifadir.

Xulosa

O‘zbekiston sug‘urta bozoridagi 2023–2025-yillardagi transformatsiya jarayoni sohaning “miqdor” bosqichidan “sifat” bosqichiga o‘tganini ko‘rsatmoqda. Davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarining qat’iylashishi bozorni mayda va moliyaviy zaif ishtirokchilardan tozalab, tizim barqarorligini ta’minlashga xizmat qildi. Biroq statistik tahlillar shuni tasdiqlamoqdaki, yig‘ilgan mukofotlar va amaldagi to‘lovlar o‘rtasidagi nomutanosiblik hali ham aholining tizimga bo‘lgan ishonchiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Sohani yanada rivojlantirish uchun tavsiyalar

- To‘lovlarning shaffofligini ta’minlash: Sug‘urta kompaniyalarining ochiq reyting tizimini joriy etish orqali mijozga o‘z majburiyatini vaqtida bajaradigan hamkorni tanlash imkonini berish lozim.
- Ixtiyoriy sug‘urtani rag‘batlantirish: Majburiy sug‘urta turlaridan bosqichma-bosqich ixtiyoriy, ayniqsa hayot, salomatlik va qishloq xo‘jaligi sug‘urtasiga o‘tish uchun soliq imtiyozlari va subsidiyalar ko‘lamini kengaytirish zarur.

➢ Raqamli himoya: “E-polis” tizimini nafaqat sotuv, balki sug‘urta hodisasini onlayn qayd etish va masofadan to‘lov olish bosqichigacha to‘liq avtomatlashtirish shart.

Mening nazarimda, davlatning roli kelgusida faqat nazorat qilishdan iborat bo‘lib qolmasdan, balki sug‘urta kompaniyalari va mijoz o‘rtasidagi adolatli hakamlik tizimini kuchaytirishga qaratilishi lozim. Shundagina sug‘urta iqtisodiyotning real “xavfsizlik yostiqchasi”ga aylana oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida (yangi tahriri). – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Sug‘urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirish va uning barqarorligini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. 01.03.2024 yildagi PQ-108-sonli qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Sug‘urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug‘urtasi sohasini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. 15.12.2021 yildagi PQ-5265-sonli qarori.
4. Shenayzer G. Insurance Market Regulation: Global Trends and Challenges. – London: Oxford University Press, 2022. – 312 p. (Xalqaro tajribani tahlil qilish uchun).
5. Abdurahmonov Q.X. Sug‘urta ishi. Darslik. – Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2021. – 456 b.
6. Abdullayev A.A. O‘zbekistonda sug‘urta bozorini liberallashtirishning ustuvor yo‘nalishlari // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. – 2023. – №4.
7. Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (ILMA). 2023-2024 yillar bo‘yicha sug‘urta bozori ko‘rsatkichlarining statistik tahlili (napp.uz).
8. Qurbonov S.M. Sug‘urta xizmatlari sifatini oshirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni // Moliya va bank ishi. – 2024. – №2.